

วิถีเวียงบัววัด

ประเพณี "ขันท้าวทั้งสี่"

ช่วงป่าเวณีย์ใหม่เมือง หรือ เทศกาลสงกรานต์ดีที่ผ่านมา คนเชียงใหม่ส่วนใหญ่จะทำหน้าที่เป็นเจ้าบ้านที่คอยต้อนรับญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงจากต่างจังหวัดที่เดินทางเข้ามาเที่ยวสัมผัสกับความชุ่มฉ่ำของสายน้ำที่สาครด ซึ่งมีนี่ถือเป็นวันหยุดต่อเนื่องยาวนานกันถึง 10 วัน ถึงแม้ความขัดแย้งด้านความคิดทางการเมืองจะครุกรุ่นรอบประทุกกลายเป็นความรุนแรงอยู่ตลอดเวลา สายน้ำเย็นที่สาครดกันด้วยมิตรไมตรีในช่วงสงกรานต์ เหมือนหนึ่งหยาดทิพย์ที่รดหัวใจผู้คนช่วยดับความแค้นร้อนให้จางลงได้เป็นอย่างดี

เช่นเดียวกับกับหมที่ญาติเดินทางมาจากจังหวัดทางภาคกลางถึงเชียงใหม่ก่อนเทศกาลสงกรานต์จะเริ่มต้น ผมเองได้พยายามพาไปยังสถานที่ต่างๆ ที่ถือเป็นจุดสำคัญของเชียงใหม่ เช่น ไปดูเจดีย์ทรายสุดล้ำที่วัดเจ็ทริน ไปสงฆ์น้ำพระพุทธรูปที่พระคูบ้านคูเมืองเชียงใหม่ ที่ปีหนึ่งจะอยู่เฉยๆออกจากวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ เพียงหนึ่งครั้ง เทียถนคนคนเดินชมความหลากหลายของสินค้า handmade ส่องแพที่น้ำเฝ้าวางสัมผัสความเย็นไสของขุนน้ำจากยอดดอยอินทนนท์ หรือแม้แต่ขบวนรถในคูเมืองเพื่อเล่นสกีน้ำกันดูเหมือนเป็นทริปลีกๆที่จัดขึ้นในช่วงเวลาหยุดยาวสร้างความประทับใจกลับมาเยือนไม่น้อยเลยทีเดียว

จนถึงวันที่ 16 เมษายน หรือ ที่เรียกกันว่า "วันปากปี" ของคนล้านนาในช่วงป่าเวณีย์ใหม่เมือง

ผมต้องงอนกับคำถามของผู้มาเยือนว่าเขาทำอะไรเพื่อ พลังซึ่งมีออกไปที่กลางลานบ้าน พอหนานอินทร สายคำอ้าย มัคทายกของหมู่บ้านกำลังจุดเทียนพร้อมกันท่องบทพิมพ์จากบับสาถ์เก่าๆ ภาริก็ด้วยอักษรล้านนาผมตอบได้เพียงว่าเขากำลังทำพิธี "ขันท้าวทั้งสี่" และไม่สามารถอธิบายได้มากกว่านี้เลย ทั้งๆ ที่เคยเห็นทุกปี ตั้งแต่เสด็จอินโต และเก็บข้อความนี้ไว้ พลังตอบไปว่าจะขออธิบายให้ฟังในวันหลังก็แล้วกัน

ผมพยายามค้นคว้าหาข้อมูลในหลายๆ ด้าน ทั้งจากหนังสือที่เกี่ยวกับประเพณี สอบถามผู้เฒ่า คนแก่ หรือแม้แต่การค้นหาคำในอินเดอรเน็ตจนทำให้ผมประจักษ์ใจในข้อหนึ่งว่า google บนหน้าจอสี่เหลี่ยมที่หลายคนถือเป็นปัจจัยที่ 5 สำหรับชีวิต ไม่ได้ตอบคำถามทุกอย่างที่เราอยากรู้เสมอไป ถึงแม้ว่าวิทยาการ หรือเทคโนโลยีจะก้าวไกลไปเพียงใดก็ตาม ชุมทรัพย์ที่เป็นภูมิปัญญา ไม่ได้ถ่ายทอดออกมาได้หมดสิ้น นอกจากคนที่อยากจะศึกษาและไม่หาเท่านั้น แต่ในทางตรงกันข้ามมันกำลังเลือนราง และจางหายไปทุกวิชาที่พร้อมกับชีวิตคนเฒ่าคนแก่ที่อยู่ใกล้ตัวเรา

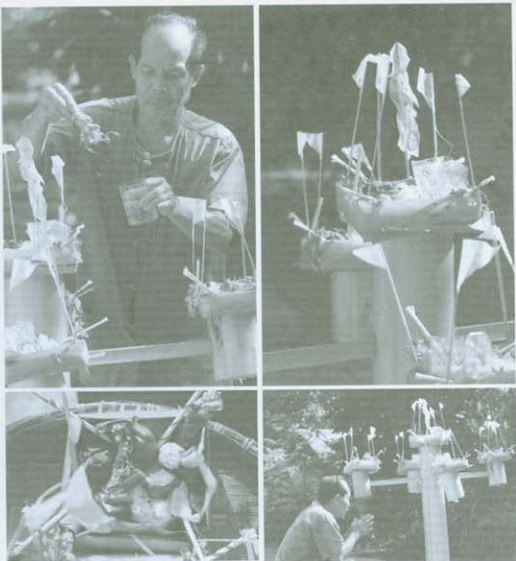
ผมได้ข้อมูลจากหนังสือ ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย ของ ศาสตราจารย์เกียรติคุณคุณหญิง พยอมยงค์ และจากการสัมภาษณ์ สอบถามผู้รู้หลายท่าน จึงได้คำตอบว่า คนทางล้านนาส่วนใหญ่นับถือท้าวทั้งสี่ หรือ ท้าวจตุโลกบาล จะเห็นได้จากงานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานมงคลต่างๆ งานทำบุญปล่อยหลวง (ล่องวัด) และโดยเฉพาะช่วงป่าเวณีย์ใหม่เมือง สงกรานต์ของนครนาคเหนือ ก็จะขอความคุ้มครองจากท้าวจตุโลกบาล หรือ ท้าวทั้งสี่ด้วยการเซ่นไหว้ด้วยเครื่องพลีกรรม หรือเรียกกันว่า "ขันท้าวทั้งสี่" นั่นเอง

ท้าวทั้งสี่ หรือ ท้าวจตุโลกบาล เป็นผู้รักษาทั้งสี่ทิศ ตามตำนานและความเชื่อทางพุทธศาสนา ท้าวจตุโลกบาลเป็นเทพในศาสนาพราหมณ์ เป็นสวรรค์ชั้นแรกในจำนวน 7 ชั้น ตามแนวทางความเชื่อดังกล่าว สวรรค์ชั้นแรกคือ จุมพทวาริถ ตั้งอยู่บนเขาขุคนธร สูงจากพื้นผิวโลก 46,000 โยชน์ ในสวรรค์ชั้นนี้แบ่งออกเป็น 4 ส่วน มีมหาราชทั้ง 4 องค์ครองอยู่แบ่งกันเป็นส่วนๆ ไป คือ ท้าวธตรฐ, ท้าววิรุฬหก, ท้าววิรูปักษ์ และท้าวเวสสุวรรณ

ท้าวธตรฐ ได้สมญานามว่า ราชาแห่งคนธรรพ์ มีอำนาจในการปกครองรักษาคนพรุ (ตะวันออก)ของพระสุเมรุ กล่าวกันว่าวิมานของท้าวองค์นี้เต็มไปด้วยสิ่งต่างๆ ที่น่ารื่นรมย์เป็นเสียงดนตรีและร้ายว่า

ท้าววิรุฬหก เป็นมหาราชที่อึ้งใหญ่ในหมู่ภุมภัณฑ์ให้การอารักขาในทิศทักษิณ (ใต้) ของเขาพระสุเมรุมีปรีชาญาณความสง่างามและมีสิ่งประดับประดาประณีมากราย

ท้าววิรูปักษ์ เป็นเทวราชมีนาคเป็นบริวารมีหน้าที่ดูแลทิศปัจฉิม (ตะวันตก) ของภูเขาสุนทรภูษา ในสุทธนครนาคทวาริถ ผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ทรงครอบครองทิพยสมบัติมากราย

ท้าวเวสสุวรรณ หรือท้าวเวสสุวรรณี เป็นพระราชาธิบดีของยักษ์ทั้งหลายในการพิทักษ์อาณาเขตด้านทิศอุดร (เหนือ) ของสุเมรุบรรพต ทรงมีอำนาจและศักดิ์มากกว่าทุกฝ่าย

ท้าวจตุโลกบาล หรือท้าวทั้งสี่จึงมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับโลกมนุษย์ และโลกทิพย์ไปพร้อมกัน เหล่าเสนาบดีแห่งมหาราชท้าวทั้งสี่ จะสำรวจผู้ดำเนินในศาลจารวัตร เช่น คนเคารพบิดามารดา สมณพราหมณ์ ผู้รักวิชาศาลจารวัตร หรือเช่นทรวง อัญเชิญเคลสถานบ้านใหม่ หรือเช่นทรวงในวันปากปี (16 เม.ย.) ของทุกปี ท้าวทั้งสี่ก็เสด็จลงมาเพื่อรักษาในที่แห่งนั้น

เครื่องพลีกรรม หรือเครื่องเซ่นไหว้นั้นจะถูกบรรจุไว้ในกระถางที่ทำจากกาบกล้วยลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมขนาด 10 นิ้ว คูณ 10 นิ้ว สูงประมาณ 4 นิ้ว ซึ่งเรียกว่า "สะตวง" ภายในบรรจุของเซ่นไหว้ ประกอบด้วย ข้าว, อาหาร, แกงส้ม, แกงหวาน, กล้วย, อ้อย, หมาก, พลุ, บุหรี่, เมี่ยง ดอกไม้ธูปเทียน อย่างละ 4 ชุด จัดทำเป็น 6 สะตวง บริเวณมุมปากด้วยข่อยเล็กๆ ทั้ง 4 มุม บางแห่งทำเป็นสี่ ได้แก่ สีเขียว , สีแดง , สีหม่น , สีดำ, สีเหลือง และสีขาว การเซ่นไหว้ก็จะจัดทำแท่นซึ่งทำจากดินกล้วยอีกเช่นกัน นำดินสูงประมาณ 1 เมตร มาปักไว้กับพื้นดิน แล้วเอาไม้ไผ่ทำเป็นคานาท ไขว้ไว้เกิดมุม 4 มุม จากนั้นตัดส่วนลำต้นของต้นกล้วยเป็นท่อนประมาณ 10 นิ้ว บักเอาไว้ให้เป็นมุมทั้ง 4 ทิศ สำหรับวางสะตวง โดยเหลือบริเวณด้านบนของลำต้นไว้คือที่หนึ่ง สะตวงทั้งสี่ทิศคือการบูชาแก่ ท้าวธตรฐ, ท้าววิรุฬหก, ท้าววิรูปักษ์ และท้าวเวสสุวรรณ ผู้ดูแลทั้งสี่ทิศ ด้านบนสำหรับบูชาพระอินทร์ ส่วนสะตวงที่วางไว้กับพื้น สำหรับบูชาแก่พระแม่ธรณีเทวาดี ผู้รักษาแผ่นดิน

พอหนานอินทร สายคำอ้าย ได้เล่าให้ฟังถึงว่า ปัจจุบันการเซ่นท้าวทั้งสี่ ส่วนใหญ่มีสภาพเสื่อมถอยลง โดยเฉพาะงานเซ่นบ้านใหม่ และวันปากปี ช่วงป่าเวณีย์ใหม่เมือง บทที่ใช้ทวงสวนนั้นมีทั้งภาษาบาลีและคำแปลเป็นภาษาคำเมือง มีนัยความหมายเป็นการไหว้ขอขมาให้ท้าวทั้งสี่ รวมทั้งพระอินทร์ และพระแม่ธรณี ช่วยมารักษาสถานที่แห่งนั้น ให้ผู้อยู่อาศัย สวรรค์เสีย และพิชผลทางการเกษตร ตลอดจนข้าวของเงินทองได้อยู่เย็นเป็นสุข และมีความเจริญรุ่งเรือง แต่ยังเป็นห่วงว่านับวันจะหายากขึ้นทุกที อาจเป็นเพราะคำนิยมในตำนานวัดถูกข้ามมาแทนที่ มากกว่าความเจริญในด้านจิตใจ สิ่งที่ย้ายตายตายเคยปฏิบัติเริ่มเลือนหายไป ผมยกหูต่อสายด้วยโทรศัพท์มือถือ หรืออาจเป็นเหตุพิศมัยในความหมายของคนสมัยก่อนก็เป็นได้ ไปยังญาติผู้มาเยือนจากต่างจังหวัด ซึ่งบัดนี้ได้กลับไปถึงบ้านอย่าปล่อยคอกยแล้ว พร้อมทั้งอธิบายข้อความในวันนั้นให้ฟัง อย่างน้อยก็เป็นการสืบทอดสานต่อ สร้างความเข้าใจในประเพณีล้านนาไปอีกช่วงเวลาหนึ่ง ถึงแม้จะเป็นเพียงแค่ทำบอกเล่าผ่านสัญญาณแห่งเทคโนโลยีสมัยใหม่ก็ตาม.